

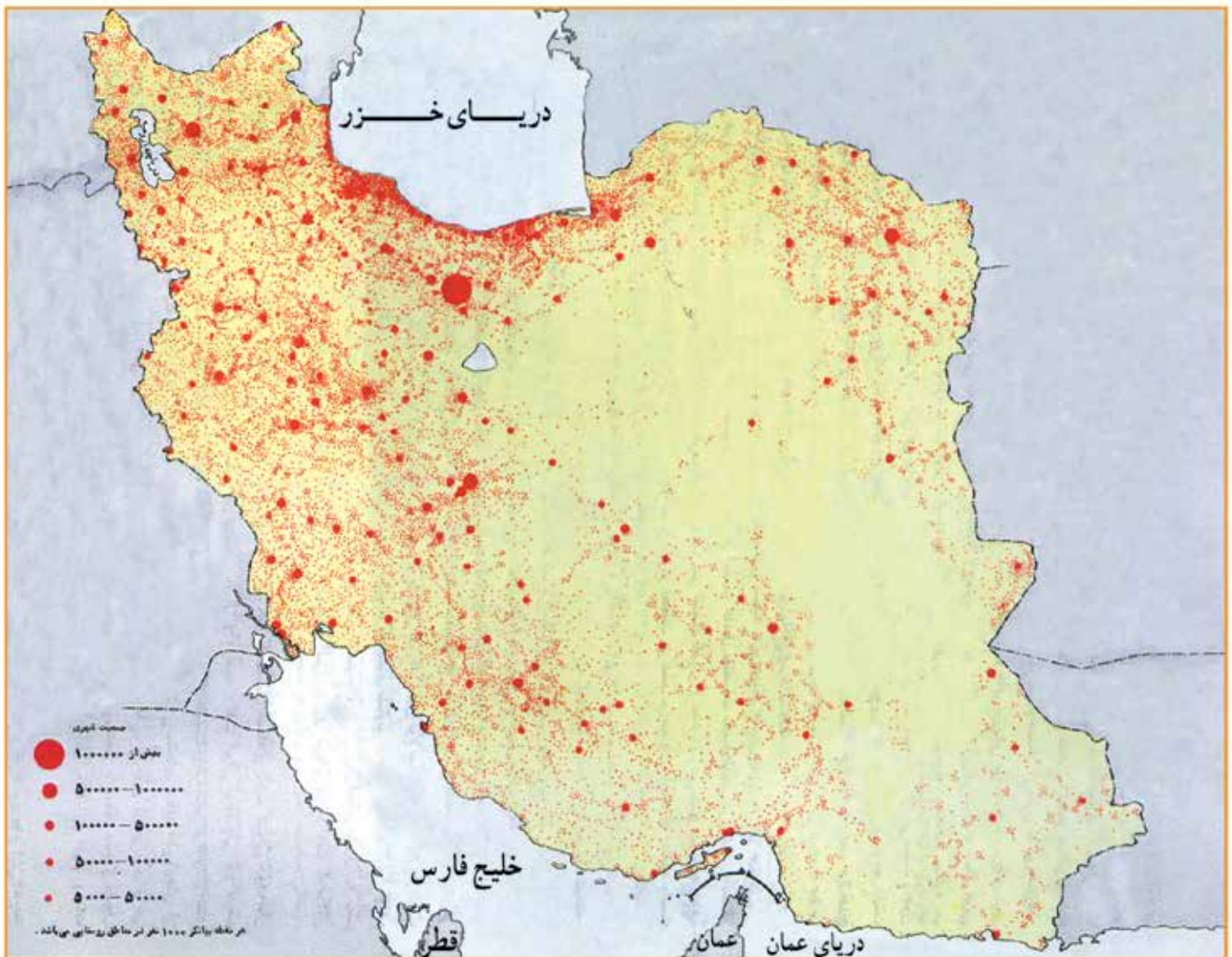
پراکندگی جمعیت در ایران

به نقشه زیر که نقشه پراکندگی جمعیت ایران است با دقت نگاه کنید و به این سؤالات پاسخ دهید.

۱- آیا جمعیت در همه جا یکسان پراکنده شده است؟

۲- کدام نقاط پر جمعیت و کم جمعیت هستند؟

۳- آیا جایی دیده می‌شود که خالی از جمعیت باشد؟

شکل ۸ - ۸ - نقشه پراکندگی جمعیت در ایران

نحوه پراکندگی جمعیت در مکان‌ها از عوامل متعددی، تأثیر می‌گیرد. نقشه‌های زیر بیانگر بعضی عوامل اثرگذار در پراکندگی جمعیت کشور ماست. پس از مرور این نقشه‌ها، بر روی عوامل مؤثر پراکندگی جمعیت در کشور، با یکدیگر گفت‌وگو کنید.

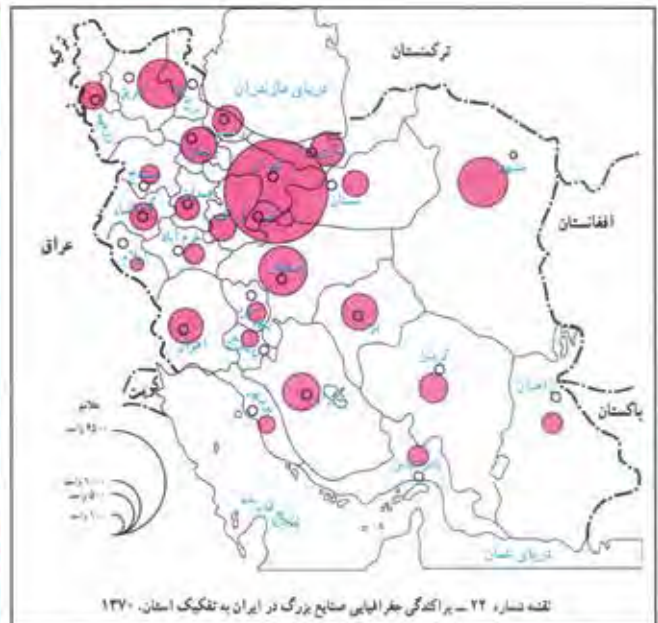
شکل ۹ - تقسیم بندی بر حسب چگرمی

شکل ۵ - تقسیم نواحی بر حسب بارش

نقشه شماره ۱۷ - پراکندگی جغرافیایی منابع نفت در ایران

نقشه شماره ۲۲ - پراکندگی جغرافیایی منابع بزرگ در ایران به تفکیک استان. ۱۳۷۰

جغرافی دانان در مطالعه پراکندگی جمعیت، عوامل طبیعی و انسانی را مورد توجه قرار می‌دهند. آنان معتقدند که نقشه پراکندگی جمعیت پیوسته در حال تغییر است. در دهه‌های اخیر انسان به عنوان عامل اثرگذار نقش مهمی در تغییرات جمعیت نسبت به گذشته دارد.

اطلاعات داده شده به شما کمک می کند که عوامل انسانی اثر گذار بر پراکندگی جمعیت را شناسایی کنید.

سرمایه و تکنولوژی حمل و نقل و ارتباطات

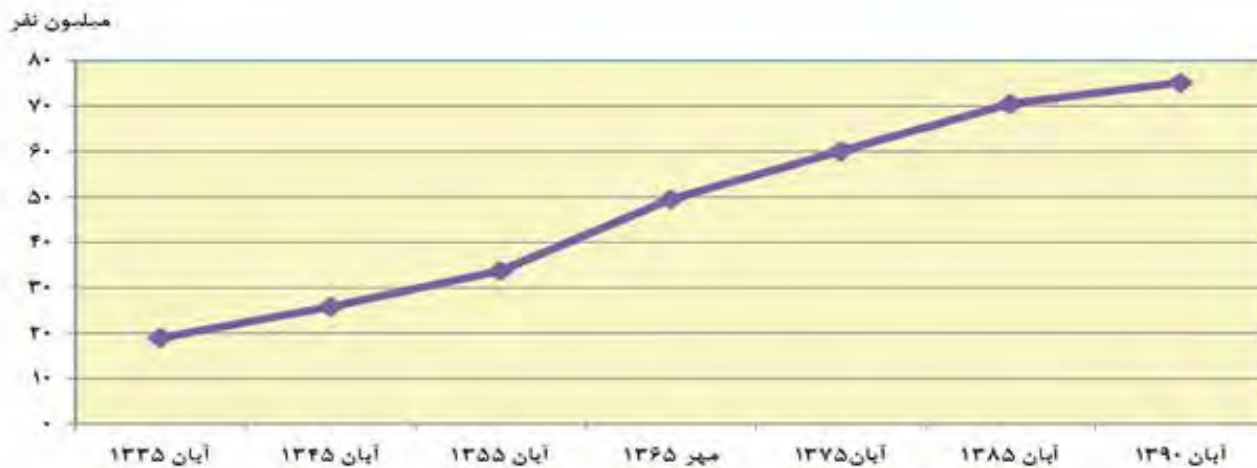
پیشینه و سابقه تاریخی

ایجاد مراکز رفاهی

ایجاد صنایع و مشاغل

رشد جمعیت

طبق آمار آخرین سرشماری عمومی نفوس در سال ۱۳۹۰، جمعیت ایران ۷۵۱۴۹۶۶۹ نفر است. به نمودار جمعیت ایران توجه کنید. این نمودار نشان دهنده چیست؟

یکی از مباحث مهم جمعیت، بررسی میزان افزایش و کاهش جمعیت هر کشور می باشد. متخصصان برای دستیابی به میزان افزایش و کاهش جمعیت رشد سالانه جمعیت را اندازه گیری می کنند. برای اندازه گیری رشد سالانه جمعیت میزان موالید و مرگ و میر در یک سال مشخص را از هم کم کرده و بر تعداد کل جمعیت تقسیم می نمایند و سپس آن را تبدیل به درصد می کنند.

$$\text{رشد طبیعی جمعیت} = \frac{\text{میزان مرگ و میر} - \text{میزان موالید}}{\text{کل جمعیت همان سال}} \times 100$$

اگر میزان موالید ایران در سال ۱۳۹۲ بیش از ۱۴۰۰۰۰۰۰ نفر و مرگ و میر آن ۳۴۰۹۹۰ نفر باشد نرخ رشد طبیعی ایران، چند درصد است؟

نرخ رشد طبیعی چند کشور در جدول زیر آورده شده است. نرخ رشد ایران را که به دست آوردید در جدول زیر قرار دهید. نرخ رشد کشور ما به کدام کشور نزدیک تر است؟ کمترین و بیشترین نرخ رشد، متعلق به کدام کشورها است؟ آیا اطلاع از نرخ رشد برای برنامه ریزان کشور مهم است؟ چرا؟

کشور	آلمان	مکزیک	چین	پاکستان	فرانسه	نیجر	لیبی	ایران
نرخ رشد طبیعی (به درصد)	-	۱/۵	۰/۷	۲	۱	۳/۵	۴	

با توجه به اطلاعاتی که تاکنون به دست آورده اید، نرخ رشد طبیعی جمعیت در جهان، یکسان نیست. برخی کشورهای جهان دارای نرخ رشد بالای ۳/۵ درصد و برخی دارای رشد منفی هستند. البته نکته مهم در رشد جمعیت این است که نه تنها عامل طبیعی زاد و ولد در آن نقش دارد، بلکه مهاجرت از عوامل تأثیرگذار بر رشد جمعیت کشورها محسوب می شود. موالید و مرگ و میر، رشد طبیعی جمعیت را نشان می دهند که اگر مهاجرت را به آن اضافه یا کم کنید، رشد مطلق جمعیت را به دست خواهیم آورد. با کمک معلم خود و با استفاده از فرمول درصد رشد طبیعی جمعیت، فرمول رشد مطلق جمعیت را در کادر زیر بنویسید.

$$\text{رشد مطلق جمعیت} = \frac{\text{میزان مرگ و میر} - \text{میزان موالید}}{\text{کل جمعیت همان سال}} \times 100$$

معمولاً برنامه‌ریزان برای برنامه‌ریزی‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی، آموزشی و فرهنگی نیاز به آینده‌نگری جمعیتی دارند. فرمول دو برابر شدن جمعیت روش مناسبی برای آینده‌نگری جمعیت است. به کمک این فرمول سرعت رشد جمعیت هر کشور به دست می‌آید. اطلاع از میزان نرخ رشد جمعیت پایه محاسبه فرمول دو برابر شدن جمعیت است. زمان به دست آمده سبب می‌شود تا پیش بینی‌های لازم برای آینده را داشته باشند.

$$\text{مدت زمان دو برابر شدن جمعیت} = \frac{V_0}{\text{تقسیم بر نرخ رشد جمعیت}}$$

به نظر شما چند سال طول می‌کشد تا جمعیت کشور ما دو برابر شود؟

فعالیت

نرخ رشد استان محل زندگی خود را از سایت مرکز آمار (درگاه آمار ملی ایران) بگیرید. نرخ رشد استان خود را با کشور مقایسه کنید. شرایط استان‌تان را از نظر نرخ رشد جمعیت مورد بحث و گفت‌وگو قرار دهید.

ساختمان جمعیت

در گذشته آمار جمعیت نقش مهمی در تصمیم‌گیری‌های برنامه‌ریزان داشت. اما امروزه آنان مجبورند علاوه بر تعداد جمعیت عوامل دیگر جمعیتی را در نظر بگیرند. اکنون در مطالعات جمعیتی بررسی ساختمان با ترکیب جمعیت از اهمیت خاصی برخوردار است.

ساختمان جمعیت ویژگی‌های قابل اندازه‌گیری جمعیت را مورد بررسی قرار می‌دهد. کدام ویژگی‌های جمعیتی را می‌شناسید که در سرشماری‌ها به آنها توجه می‌شود و سرشماران اطلاعات مربوط به آنها را جمع‌آوری می‌کنند؟ هرم سنی یکی از ابزارهایی است که ما را با ویژگی‌های جمعیتی آشنا می‌نماید. با استفاده از این هرم شما می‌توانید از ساختمان سنی/جنسی یک کشور مطلع شوید.

در هرم سنی بالا زیر گروه‌های سنی را چند ساله تقسیم‌بندی کرده‌اند؟
با توجه به رنگ‌های داده شده تقسیم‌بندی سه گروه سنی کودکان و نوجوانان، بزرگسالان و سالمندان را در کادر زیر بنویسید.

تولد الی.....کودکان و نوجوانان
..... — بزرگسالان
..... — سالمندان.

یکی دیگر از ویژگی‌های که بر روی هرم بالا مشاهده می‌کنید ترکیب جنسی جمعیت است، با استفاده از هرم جنسی تعداد دقیق مردان و زنان در کشورها امکان‌پذیر است. آمارها برای برنامه‌ریزان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

فعالیت

به هرم سنی ایران در سال ۱۳۹۰ توجه کنید :

هرم سنی ایران در سال ۱۳۹۰

گروه‌های سنی ایران را مورد بررسی قرار دهید.
بیشترین جمعیت در کدام گروه سنی مشاهده می‌شود؟ این گروه سنی چه ویژگی‌هایی دارد؟
چه مزایا و محدودیت‌هایی را برای کشور ما ایجاد می‌کنند؟

سیاست‌های جمعیتی

در دهه‌های اخیر دولت‌ها پیوسته سعی دارند تا میزان رشد جمعیت را تحت کنترل درآورند. میزان نرخ رشد جمعیت در برنامه‌ریزی ملی کشورها نقش دارد.

ایران هم از جمله کشورهایی است که تغییرات جمعیتی زیادی در دهه‌های اخیر داشته است.
در ۸۰ سال اخیر، گسترش بهداشت واکسیناسیون، لوله‌کشی و بهبود آب آشامیدنی، رونق صادرات نفت و واردات مواد غذایی، میزان مرگ‌ومیر کاهش یافت و این کاهش سبب افزایش سریع جمعیت شد.
جدول زیر، متوسط نرخ رشد سالانه جمعیت ایران در سال‌های ۵۵-۸۵ را نشان می‌دهد.

جدول متوسط نرخ رشد جمعیت ایران

سال	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵
نرخ رشد	۲/۷	۳/۹	۱/۵	۱/۶

بالاترین و کمترین نرخ رشد جمعیت مربوط به کدام سال‌ها است. چرا؟

سیاست‌های کاهش جمعیت، سبب کاهش نرخ رشد در سال ۱۳۹۰ (۱/۴ درصد) شد. این کاهش در آینده می‌تواند مشکلاتی را برای کشور ما ایجاد کند که از جمله می‌توان به برهم خوردن تعادل جمعیتی و تضعیف نیروی دفاعی کشور، اشاره کرد. اگر سیاست کنترل جمعیت در ابعاد شدید ادامه پیدا کند، جمعیت کشور به تدریج دچار پیری و در نهایت مشکلات دیگری خواهد شد.

مهاجرت

مهاجرت از عوامل مهم در تغییرات جمعیت محسوب می‌شود. با پیشرفت فن آوری و وسایل حمل و نقل حرکت و جابه‌جایی نسبت به گذشته افزایش یافته است. در مهاجرت افراد بین دو واحد جغرافیایی جابه‌جا می‌شوند به عبارت دیگر افراد، یک سرزمین را ترک کرده و در سرزمین دیگر ساکن می‌شوند. مهاجرت روستاییان به شهر از مهم‌ترین نوع مهاجرت در دهه‌های کنونی است. (در درس سکونت‌گاه‌ها با این نوع مهاجرت بیشتر آشنا می‌شوید.)

نقشه زیر، مسیر عمده مهاجرت در کشور ایران طی سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ نشان می‌دهد. کدام استان‌های ایران، مهاجرپذیر و کدام مهاجرفرست هستند؟ مهاجرپذیرترین استان کدام است؟

نقشه مهاجرت به استان‌های مختلف کشور

(اطلس صفحه ۷۷)

فعالیت

اطلاعاتی که آورده شده است، به برخی از عوامل طبیعی و انسانی که سبب مهاجرت می‌شود، اشاره دارد. پس از مطالعه آنها چارت را کامل کنید.

شاه عباس برای حفظ مرزهای شمالی ایران، تعداد از قبایل کُرد را که به رزم‌آوری و سلحشوری، مشهور بودند را به نواحی شمال شرقی کشور فرستاد.

خشک شدن منابع آب منطقه سیستان، که ناشی از بی‌توجهی به بند تاریخی هیرمند بود، باعث مهاجرت سیستانی‌ها به سرزمین گرگان شد.

پس از اصلاحات ارضی در دهه ۴۰ تعداد زیادی از روستاییان به علت نداشتن زمین و مشکلات اقتصادی به شهرهای بزرگ مهاجرت کردند.

آریایی‌ها از شمال دریای خزر به علت سرما و از دست دادن مراتع، به سمت جنوب دریای خزر (ایران) مهاجرت کردند.

انسانی

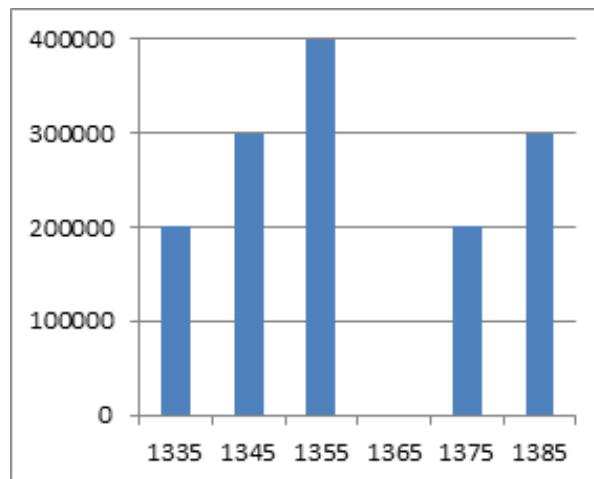
طبیعی

عوامل اثرگذار بر مهاجرت

به اطلاعات داده شده از شهر آبادان، توجه کنید. این اطلاعات، تغییرات جمعیتی این شهر در طی چند دهه را نشان می‌دهد. با توجه به سؤالات داده شده، با یکدیگر بحث و گفت‌وگو کنید، سپس پاسخ خود را ارائه دهید.

– چند نوع مهاجرت در این شهر طی دهه‌های اخیر می‌بینید؟

– عوامل انسانی و طبیعی اثرگذار بر این نوع مهاجرت‌ها، کدام‌اند؟

فعالیت

با کمک کتاب استان‌شناسی (درس جمعیت) درباره ویژگی‌های جمعیت استان خود بحث و گفت‌وگو کنید. استان شما در مورد مهاجرت، رشد طبیعی جمعیت، ترکیب سنی و جنسی در چه شرایطی قرار دارد؟